

**Портрет С. П. Боткіна.
Художник І. М. Крамської.
1880 р.**

Боткін Сергій Петрович (1832-1889) – фундатор наукової клінічної медицини

До 185-річчя від дня народження

Підготував В. В. Кокус, бібліотекар наукової бібліотеки
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова

Народився Сергій Петрович Боткін 17 вересня 1832 р. в Москві в купецькій родині. Його батько, відомий торговець чаєм, купець 1-ї гільдії і потомствений почесний громадянин. Майже всі діти Петра Боткіна стали знаменитими.

**Будинок, в якому народився
С. П. Боткін. Москва,
Земляний вал, 35**

**Дерев'яна коробка
«Чай Петра Боткина и сыновей
в Москве». До 1917 р.**

У 1850 р. С. П. Боткін вступив на медичний факультет Московського університету.

Під впливом таких видатних своїх учителів, як хірург Ф. І. Іноземцев, фізіолог І. Т. Глєбов, терапевт І. В. Варвинський, виявив великий інтерес до наукової роботи.

У 1855 р. закінчив навчання зі званням лікаря з відзнакою.

Після закінчення Московського університету з патріотичних міркувань молодий лікар восени 1855 р. під час Кримської війни з'являється на театрі військових дій. С. П. Боткін служить у Бахчисарайському лазареті великої княгині Олени Павлівни в санітарному загоні під керівництвом М. І. Пирогова.

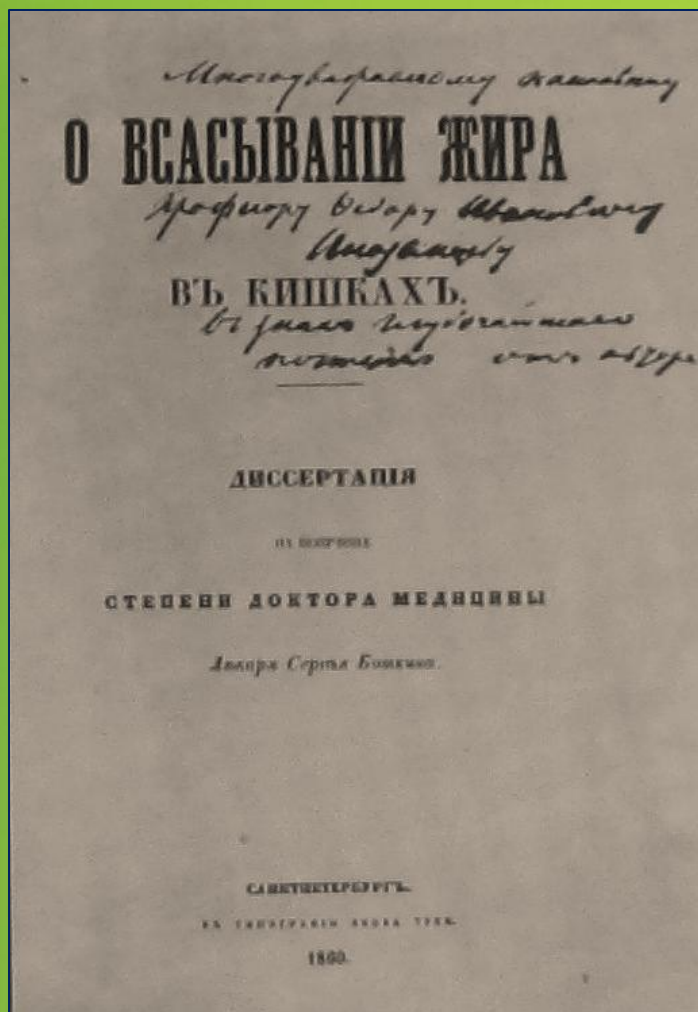

М. І. Пирогов і С. П. Боткін у шпиталі

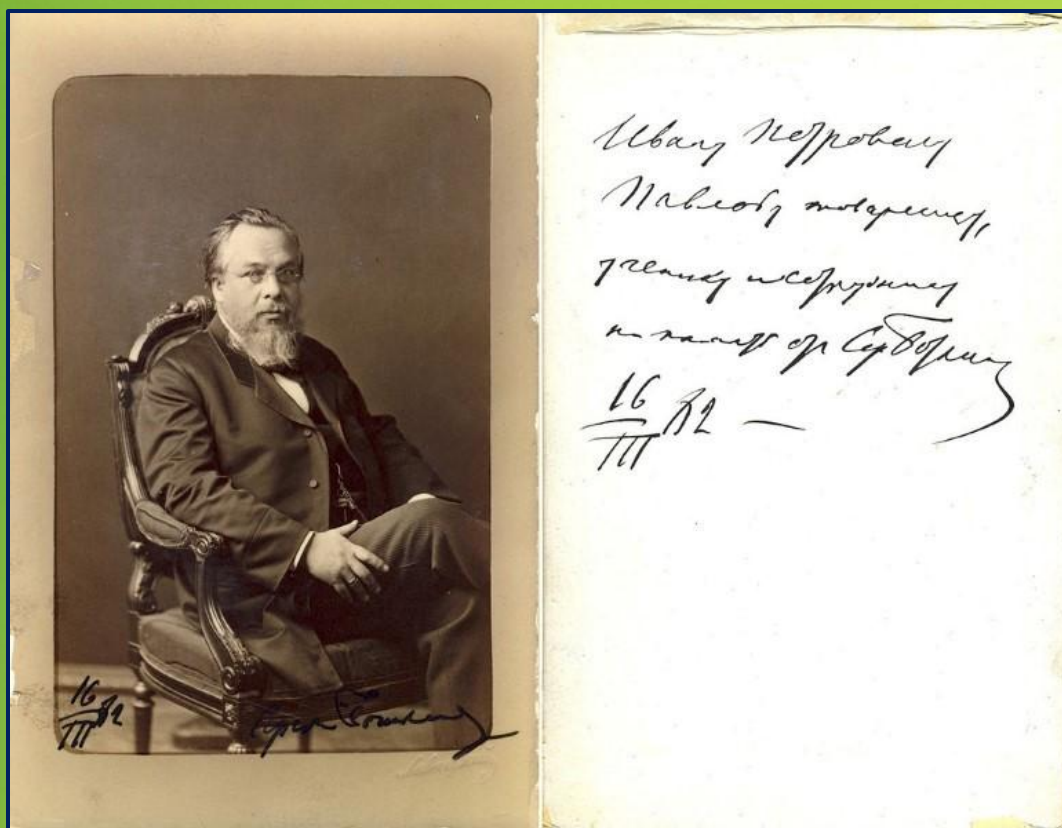
Робота в польових умовах стала неоціненною школою і підґрунтям для подальшої наукової й практичної діяльності. І якщо його вчитель був засновником наукової школи військово-польової хірургії, то С. П. Боткіну ми завдячуємо створенням вітчизняної військово-польової терапії.

Восени 1877 р. С. П. Боткіну знову довелося надавати допомогу пораненим у російсько-турецькій війні, тепер уже як придворному лейб-медику. І знову його звела доля з М. І. Пироговим.

Відчуваючи гостру потребу у глибоких знаннях, С. П. Боткін у 1856 р. виїхав до Німеччини. Стажувався у відомого патолога Р. Вірхова, у професорів Є. Гоппе, Л. Траубе, М. Ромберга, Б. Людвіга, К. Бернара та багатьох інших знаменитих світил європейської медицини. За кордоном написав і захистив докторську дисертацію. Коли вчений повернувся з-за кордону, президент Медико-хірургічної академії Дубовицький запросив його на посаду ад'юнкта професора П. Д. Шипулінського. Згодом С. П. Боткін стає завідувачем академічної терапевтичної клініки, якою керував до кінця свого життя.

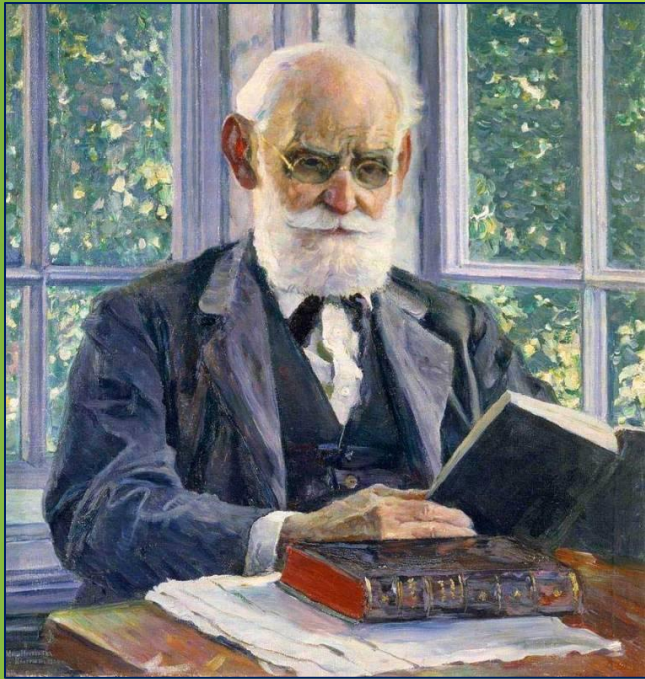

**Титульний аркуш дисертації С. П. Боткіна з маргіналією:
« Вельмишановному наставнику профессору Федору Ивановичу Иноземцеву
на знак глубокой пошани від автора »**

**Розворот книги з дарчим
написом.
З колекції меморіального
музею-квартири І. П. Павлова.
16 березня 1882 р.**

У 1862 р. С. П. Боткін створив перші в Росії клінічну й експериментальну лабораторії. Дослідження, проведені в лабораторіях С. П. Боткіна, поклали початок експериментальній фармакології, терапії і патології.

**Портрет академіка
І. П. Павлова.
Художник М. Нестеров.
1930 р.**

Один з учнів вченого, майбутній Нобелівський лауреат І. П. Павлов, який працював у клініці Боткіна впродовж 10 років, характеризував створений Сергієм Петровичем новий фізіологічний напрям у медицині як напрям нервізму, що переконливо доводить: вплив нервової системи на функції організму є незаперечним фактом. Саме Сергій Петрович першим зауважив, що всі хвороби від нервів.

Концепція Боткіна, його трактування патологічних явищ з позиції нервізму майже стовідсотково співпадали з новаціями бактеріології.

С. П. Боткін довів свою блискучу клінічну обізнаність, вперше в Петербурзі прижиттєво діагностувавши тромбоз воротної вени.

На зорі розвитку мікробіології вчений одним із перших стверджував, що жовтяницю спричиняють мікроорганізми. Через 60 років його передбачення повністю підтвердилося. Науковці знайшли збудника цієї інфекційної хвороби, яка називається тепер хворобою Боткіна. Успіх боткінських прогнозів, окрім геніальних розумових здібностей їх автора, пояснюється відмовою від вузьколокалістичних поглядів; наукові гіпотези С. П. Боткіна спиралися не на абстрактні апріорні міркування, а на кропіткий науковий аналіз реальних клінічних даних.

С. П. Боткін широко урізноманітнив методику викладання клінічних дисциплін. Навчав студентів спостережливості, науковому відображенню дійсності. На лекціях часто звертався до слухачів: «Закінчуючи нашу бесіду, я зовсім не бажаю, щоб ви вважали цю думку конче досконалою». Вчений одним з перших довів необхідність індивідуального підходу до кожного хворого, враховуючи особливості його віку, анатомії, стану нервової системи та умов життя. Проводячи клінічні обходи й огляди хворих, закликав студентів висловлювати свої судження щодо кожного хворого. Він любив повторювати: «Спочатку знання, потім мистецтво і завжди судження».

**Як Голова товариства російських лікарів,
С. П. Боткін домогся відкриття
безкоштовної лікарні для
малозабезпечених у Петербурзі.**

**Олександрівська лікарня (нині лікарня
ім. С. П. Боткіна) була відкрита у 1880 р.
Опікуном закладу з лікарської частини
став Сергій Петрович Боткін**

**Вивіска Боткінської лікарні.
Сучасне фото.**

Перша медична карета.

**Завдяки діяльності С. П. Боткіна
з'явилася перша санітарна
карета, як прообраз майбутньої
«Швидкої допомоги».**

Стежка С. П. Боткіна в Криму

Сергій Петрович Боткін став першим серед російських лікарів царським лейб-медиком (до того царська сім'я довіряла лише іноземцям). На початку 1872 р. йому доручили лікувати серйозно хвору імператрицю Марію Федорівну. Йому вдалося на багато років продовжити її життя. Вперше рекомендує лікування в Ялті, а не за кордоном, для хворих на туберкульоз.

Сюди він приїздив з членами імператорської родини.

Саме С. П. Боткін став рятівником свого учня і пацієнта, українського поета-класика і лікаря Степана Руданського, який хворів на сухоти. Домігся для нього направлення до Ялти. С. Руданський, працюючи першим штатним Ялтинським лікарем, проводив спостереження за хворими, на які посилався С. П. Боткін, обґрунтовуючи курортне значення Криму, зокрема, цілющого клімату Південнобережжя.

Одні з перших

С. П. Боткін сприяв розвитку жіночої медичної освіти.

За активної участі С. П. Боткіна у 1874 р. було організовано жіночу школу фельдшерів, а у 1876 р. – жіночі лікарські курси – першу в світі вищу медичну школу для жінок. Разом з фізіологом І. М. Сєченовим першим в Росії надав можливість жінкам-лікарям працювати на кафедрі, якою керував.

«Клінічні лекції», «Курс внутрішніх хвороб», та 13 томів «Архіву клініки внутрішніх хвороб» С. П. Боткіна стали справжньою школою для багатьох поколінь лікарів-практиків.

С. П. Боткін – засновник

періодичного видання
«Епідеміологічний листок» (1866),
«Щотижневої клінічної газети»
(1881-1889) та ін. медичних видань.

Всі ці видання стали безцінною підмогою для медиків. За 28 років співробітники клініки С. П. Боткіна написали 400 наукових праць, захистили 87 докторських дисертацій.

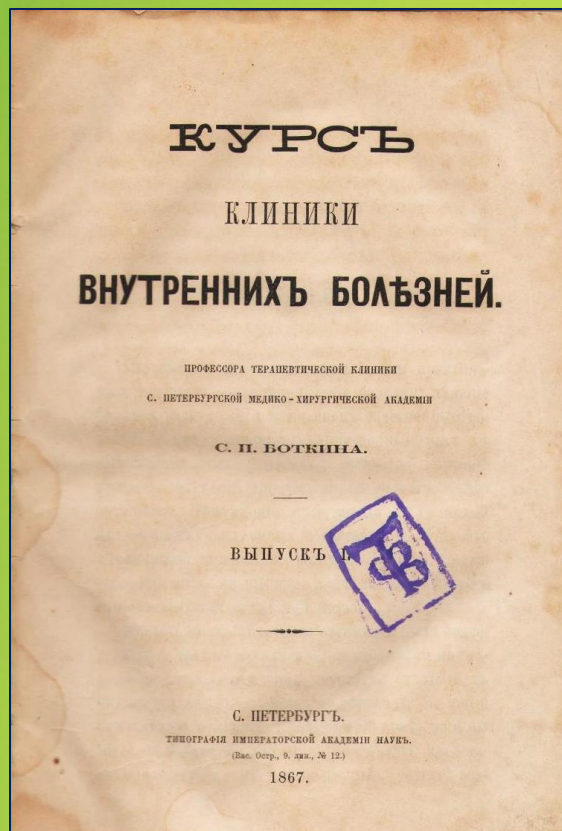

**Могила С. П. Боткіна
в Санкт-Петербурзі**

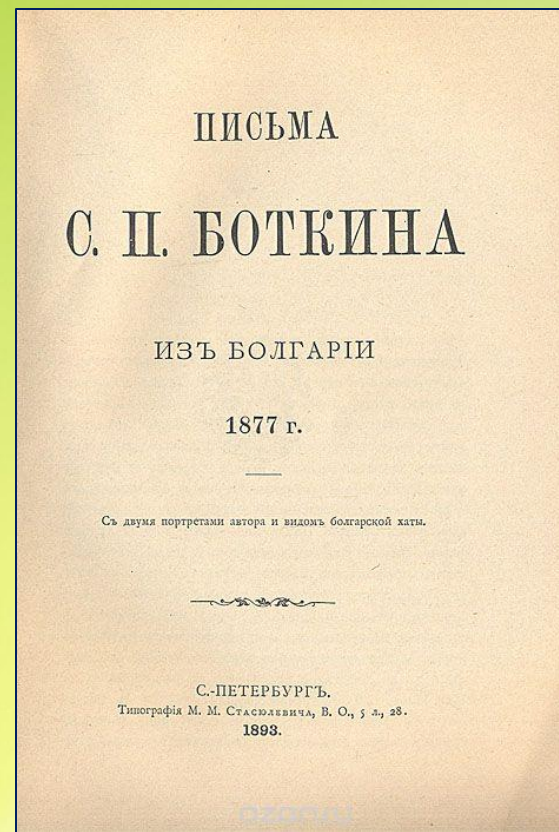
**Напружений ритм роботи:
постійна викладацька
діяльність, прийом
амбулаторних хворих, приватна
практика та робота в нічний
час підірвали здоров'я вченого.
Помер С. П. Боткін
24 грудня 1889 р. у
французькому курортному
містечку Ментона на 57 році
життя.**

**Був похований на
Новодівочому цвинтарі
в Санкт-Петербурзі.**

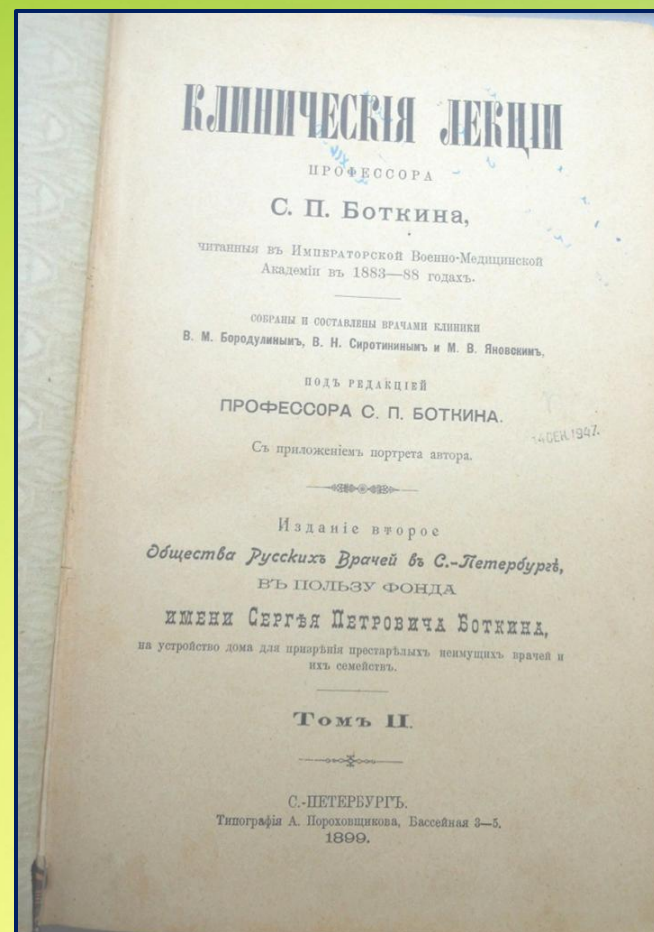
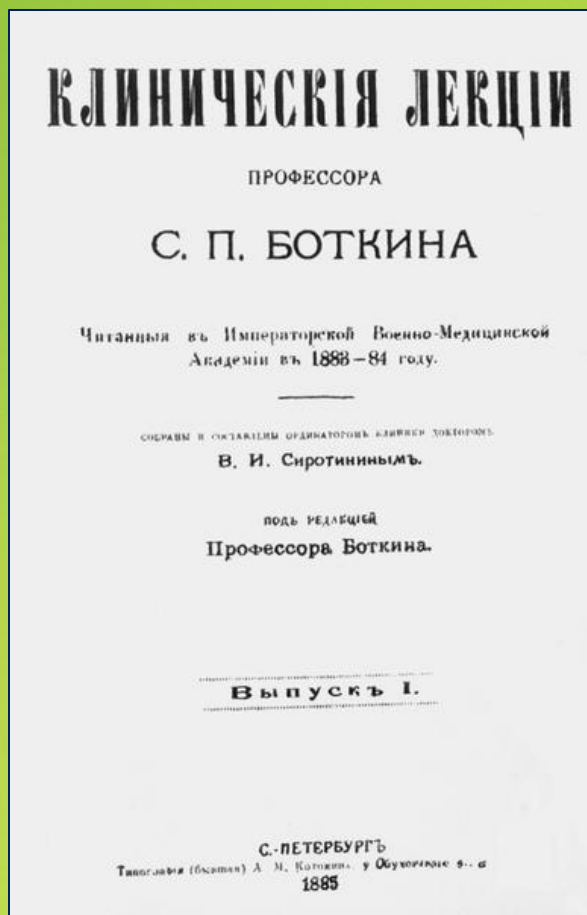
ПРАЦІ С. П. БОТКІНА

Титульний аркуш праці «Курс клиники внутренних болезней». Санкт-Петербург, 1867

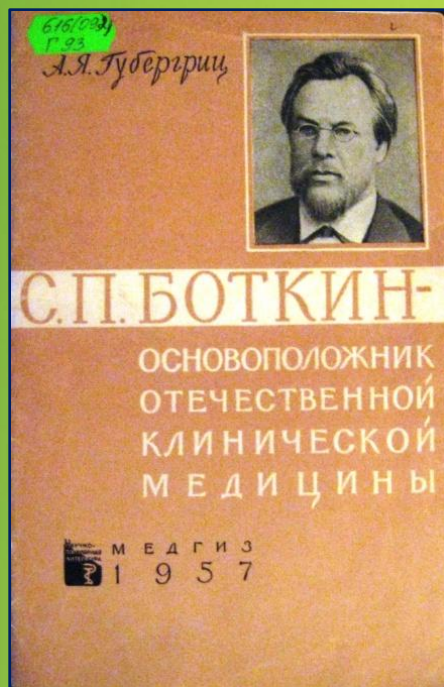

Титульний аркуш праці «Листи С. П. Боткіна з Болгарії 1877 р.»

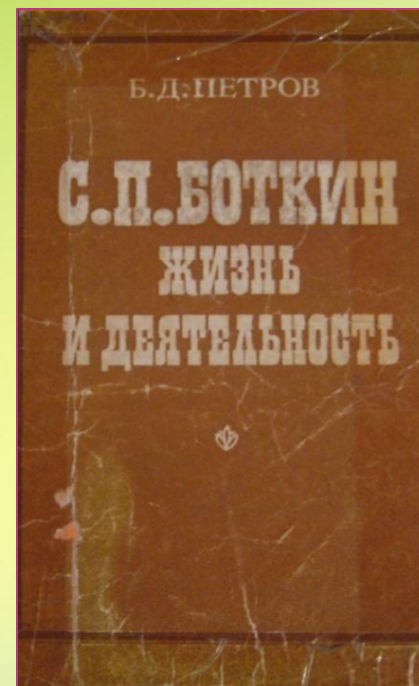

Титульні аркуші видань «Клинические лекции профессора С. П. Боткина». Санкт-Петербург, 1885 і 1899 рр.

ЛІТЕРАТУРА ПРО С. П. БОТКІНА

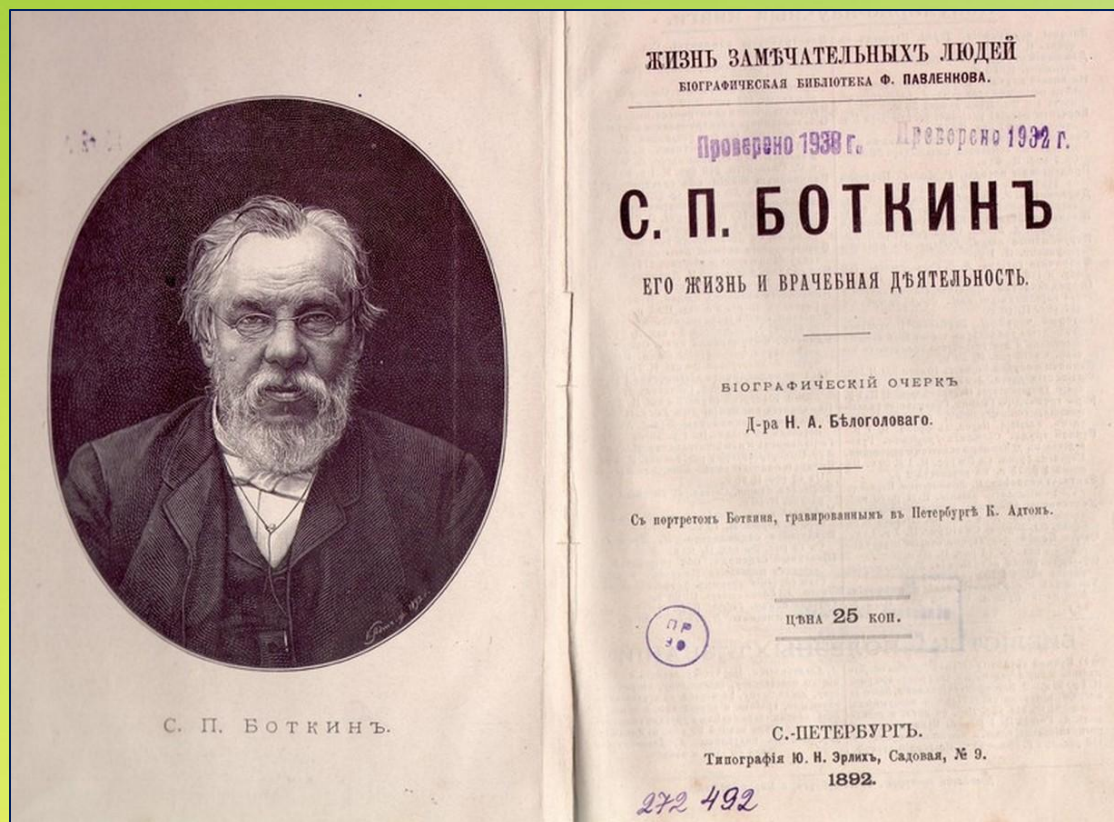
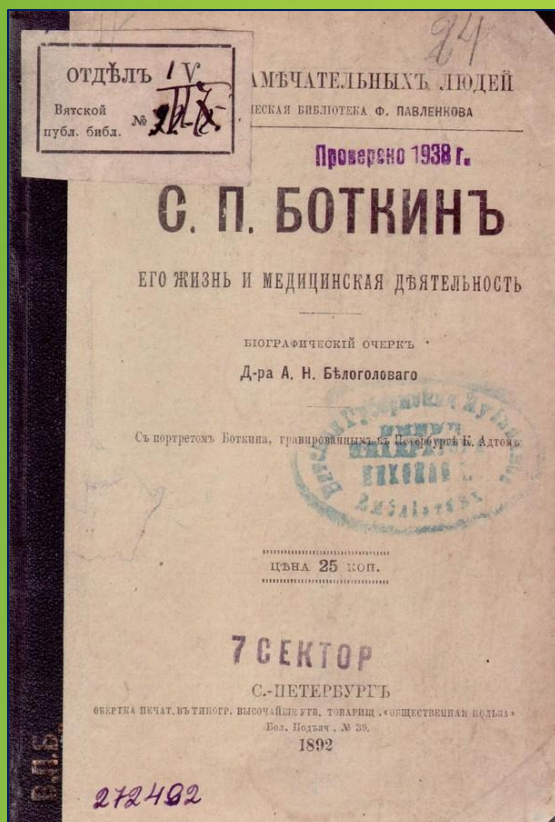
Губергриц А. Я. С. П. Боткин
— основоположник
отечественной клинической
медицины / А. Я. Губергриц. —
М. : Медгиз, 1957. — 30 с. : ил.

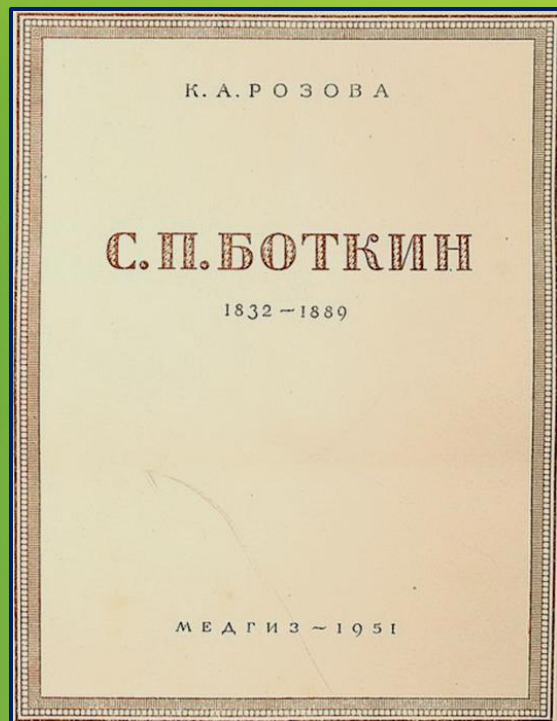
Петров Б. Д. С. П. Боткин — жизнь и деятельность / Б. Д. Петров. — М. :
Медицина, 1982. — 140 с. : ил.

Нилов Е. Боткин / Е. Нилов. — М.
: Молодая гвардия, 1966. — 160 с. :
ил. — (Жизнь замечательных
людей : ЖЗЛ : сер. биогр. : осн.
в 1890 г. Ф. Павленковым и
продолж. в 1933 г. М. Горьким).

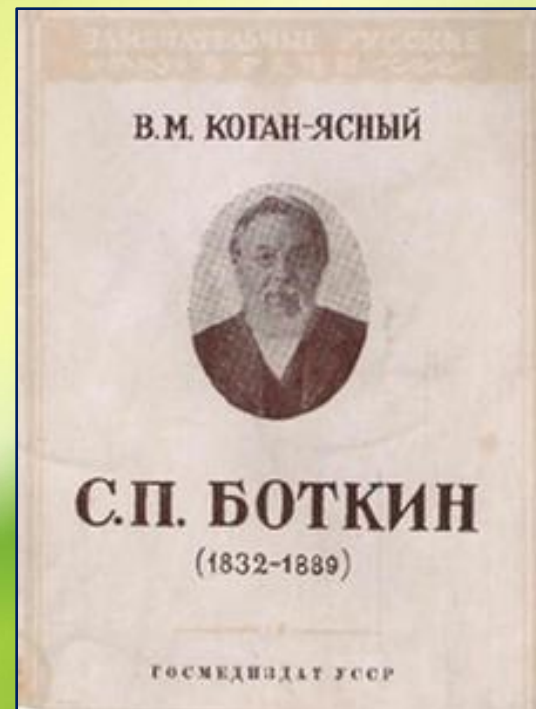
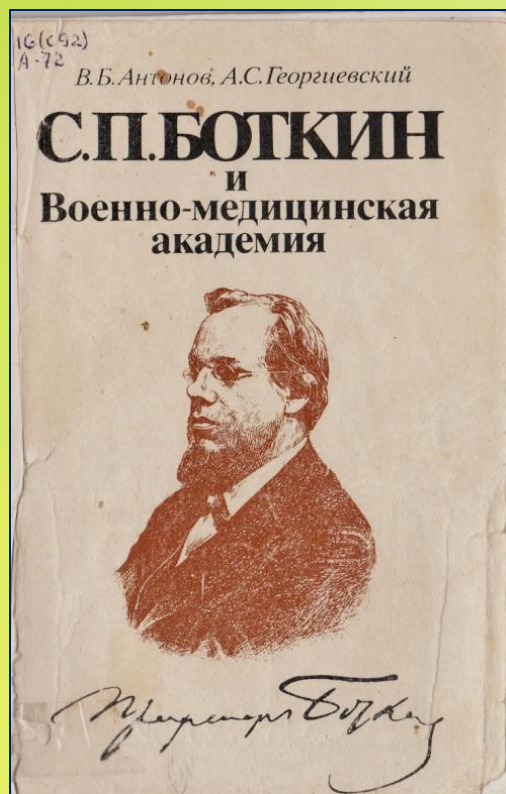
Белоголовый Н. А. С. П. Боткин : Его жизнь и врачебная деятельность :
 биографический очерк: с портр. Боткина, гравирован. в Петербурге К. Адтом /
 Н. А. Белоголовый. – СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлих, 1892. – 80 с. – (Жизнь
 замечательных людей : ЖЗЛ : сер. биогр. : осн. в 1890 г. Ф. Павленковым).

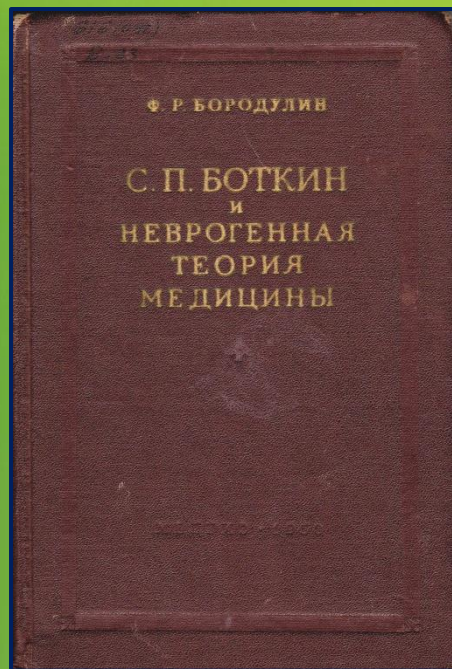

Розова К. А. С. П. Боткин.
1832-1889 : текст к альбому
/ К. А. Розова. – М. :
Медгиз, 1951. – 76 с.

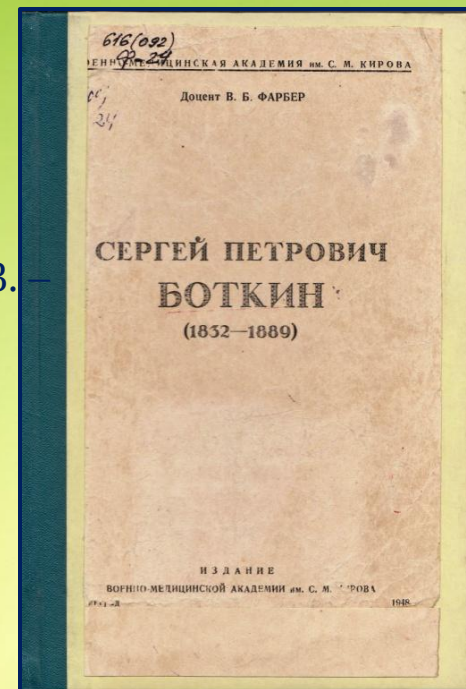
Коган-Ясный В. М. С. П. Боткин
(1832-1889) : основоположник
русской клинической медицины /
В. М. Коган-Ясный. – Киев ;
Харьков : Гос. мед. изд-во УССР,
1946. – 24 с. – (Замечательные
русские врачи)

Антонов В. Б. С. П. Боткин
и Военно-медицинская академия :
к 150-летию со дня рождения / В. Б.
Антонов, А. С. Георгиевский. – М. :
Медицина, 1982. – 64 с. : портр.

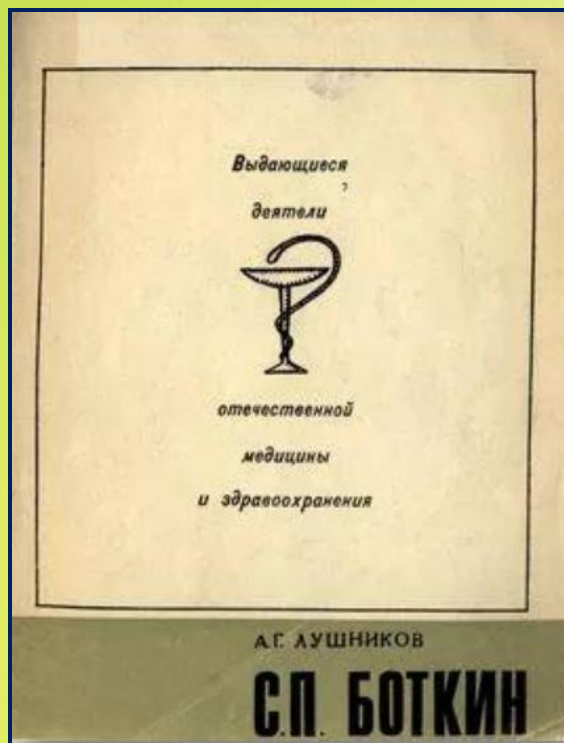

**Бородулин Ф. Р. С. П. Боткин и
неврогенная теория медицины / Ф. Р.
Бородулин. –
2-е изд., испр. и доп. – М. : Медгиз, 1953. –
184 с. : портр.**

**Фарбер В. Б. Сергей Петрович
Боткин (1832-1889) / В. Б. Фарбер ;
ред. М. И. Аринкин. – Ленинград :
Изд-во ВМА им. Кирова, 1948. –
132 с.**

**Лушников А. Г. С. П. Боткин
/ А. Г. Лушников. – М. :
Медицина, 1969. – 60 с. :
портр. – (Выдающиеся
деятели отечественной
медицины и
здравоохранения)**

616.109/1
М. 76

Член-корр. АМН СССР
Н. С. МОЛЧАНОВ

ВЕЛИКИЙ
РУССКИЙ
УЧЕНЫЙ
С. П. БОТКИН

ЛЕНИНГРАД
1965

ISSN 0044-5602

ИСТОРИЯ МЕДИЦИНЫ

© Коллектив авторов, 2012

Сергей Петрович Боткин — основоположник отечественной терапевтической школы

В.М. МАЗУРОВ*, В.Н. ТЫСГАН*, В.В. ТЫРЕНКО*

*Самарский государственный медицинский университет им. И.И. Мечникова, Военно-медицинская академия им. С.М. Кирова, С.-Петербург

Sergey Petrovich Botkin is the founder of Russian therapeutic school

V.M. MAZUROV*, V.N. TSYGAN*, V.V. TYRENKO*

*I.I. Mechnikov North-Western State Medical University, *S.M. Kirov Military Medical Academy

Аннотация

Приводятся основные факты из жизни и деятельности Сергея из карьеры отечественной медицины Сергея Петровича Боткина, который сыграл выдающуюся роль в становлении и развитии российской медицинской школы и стал основоположником новой отечественной терапевтической школы в России. Показательно, что именно благодаря С.П. Боткину возникло создание отечественной терапевтической школы, которая сыграла огромную роль в становлении физиологической и патологической процессов в целостном организме.

Ключевые слова: Сергей Петрович Боткин, отечественная терапевтическая школа.

The paper gives basic facts from the life and work of Sergey Petrovich Botkin, one of the founders of Russian medicine, who played a prominent role in the formation and development of Russian clinical medicine and became the founder of the most well-known therapeutic school in Russia. S.P. Botkin's greatest merit is emphasized to be his pioneering theory of medicine, which has played a great role in the understanding of physiological and pathological processes in the entire organism.

Key words: Sergey Petrovich Botkin, Russian therapeutic school.

«Людям всегда приходится обходить много путей, чтобы прийти к цели, и это является неизбежным во все времена».

В.И. Мечников

Сергей Петрович Боткин — основоположник отечественной терапевтической школы. Прогнозы развития науки и техники в России в настоящее время неопределимы, но в то же время можно сказать, что в настоящее время в России наблюдается тенденция к развитию науки и техники, что является основой для создания новой отечественной школы в области физиологии и патологии процессов в целостном организме.

С.П. Боткин родился в 1837 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

104

Сергей Петрович Боткин — основоположник отечественной терапевтической школы

Вопрос формирования отечественной терапевтической школы является одним из самых актуальных в настоящее время. Основы ее формирования заложены в трудах С.П. Боткина, который сыграл огромную роль в становлении и развитии российской медицинской школы и стал основоположником новой отечественной терапевтической школы в России. Показательно, что именно благодаря С.П. Боткину возникло создание отечественной терапевтической школы, которая сыграла огромную роль в становлении физиологической и патологической процессов в целостном организме.

С.П. Боткин родился в 1837 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича — князя первой половины XIX века Петра Колюбакинского — была собственная лечебница на Мухоморовой, Петербургской губернии.

С.П. Боткин окончил в 1857 г. в купеческой семье, проживавшей в селе в имении Мухоморова в Петербургской губернии. У отца Сергея Петровича

Використані фото з сайтів:

<https://meshok.net/?related=Старинная+чайница%2С+деревянная+коробка+из-под+чая+Петра+Боткина>

https://molbuk.ua/vashe_zdorovya/p_zdorovya/118123-m-i-pyrogov-zasnovnyk-viyskovo-polovoyi-khirurgiyi.html

<http://www.ras.ru/pavlov/2deb8f8a-617f-4019-96c1-d7e0572ad7f7.aspx>

<https://crimeanblog.blogspot.com/2012/09/sergey-botkin.html>

http://family-travel.crimea.ru/vodopad/Botk_tropa/PB112.jpg

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/112586>

<http://www.history147.ru/2016/10/blog-post.html>

<https://persons-journal.com/journal/760/1045>

<http://www.medbib.zt.ua/content/сп-боткін-основоположник-вітчизняної-клінічної-медицини>

<http://klinika.zrenie-glaz.ru/luchshie-otechestvennye-kliniki/botkinskaya-bolnitsa-v-moskve-otdeleniya-bolnitsa-imeni-botkina-filial-orel.html>

<http://www.history147.ru/2016/10/blog-post.html>

https://molbuk.ua/chernovtsy_news/118123-vodiy-u-chernivcyakh-vozyv-iz-soboyu-pistolet-i-narkotyky.html

<http://www.auction-imperia.ru/wdate.php?t=clublot&i=17168>

https://knigaplus.ru/katalog/books/memuary/nauka/s_p_botkin_1832-1889_22428/

<http://ruwapa.net/book/1368/>

<https://www.ozon.ru/context/detail/id/8746546/>

<http://platinym.livejournal.com/1300378.html>

<http://docplayer.ru/29964855-Arterialnaya-gipertenziya-v-razlichnyh-klinicheskikh-situaciyah.html>

<https://meshok.net/pic.php?id=66028230>

<http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/portrait-of-the-physiologist-psychologist-and-physician-news-photo/464444559#portrait-of-the-physiologist-psychologist-and-physician-ivan-p-pavlov-picture-id464444559>

http://www.herzenlib.ru/pavlenkov/pavl_lib/?section_id=787&subsection_id=982

та текст статті: С. П. Боткін: основоположник наукової клінічної медицини / підготував Л. Маринжа // Здоров'я України. – 2010. – Груд. (№ 24). – С. 54–55 : портр.